УДК 378.091.59:005.32

Л.С. Бровчак, м.Вінниця, Україна / LS Brovchak, Vinnytsia, Ukrainian
okarskadm@gmail.com

СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАТОРСЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Анотація. *У статті на основі аналізу психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми з'ясовано сутність і структуру організаторських здібностей майбутніх учителів, визначено критерії (когнітивний, діяльнісний, особистісний), показники та рівні їх сформованості.*

Розроблено методику розвитку організаторських здібностей майбутніх учителів, яка містить чотири блоки (мотиваційно-цільовий, змістовий, операційно-діяльнісний, оцінювально-результативний) і комплексно відображає мету, завдання, педагогічні умови, принципи, етапи, форми й методи формування організаторських здібностей майбутніх учителів. Створено орієнтовану на розвиток організаторських здібностей студентів програму «Школа молодого лідера», що є освітньо-виховним комплексом, котрий залучає студентів до діяльності самоврядування на всіх структурно-організаційних рівнях ВНЗ (групи, потоку, факультету, інституту, гуртожитку, університету) і функціонує на основі розробленого нормативно-правового забезпечення.

Ключові слова: *студентське самоврядування, організаторські здібності, педагогічні умови розвитку організаторських здібностей, методика формування організаторських здібностей, студентська молодь, майбутні вчителі.*

STUDENT GOVERNMENT AS A FACTOR OF ORGANIZATIONAL ABILITIES OF FUTURE TEACHERS.

Summary*. The thesis is based on the analysis of psychological and pedagogical literature on the researched topic clarified the nature and structure of the organizational abilities of future teachers, the criteria (cognitive, activity, personal) parameters and levels of their formation. Theoretically and experimentally tested pedagogical terms of organizational capabilities in the future teachers of student government.*

The method of organizing abilities of future teachers, which contains four blocks (motivational target, semantic, operational and activity, appraisal-effective) and fully reflects the goals, objectives, pedagogical conditions, principles, stages, forms and methods of forming organizational abilities of future teachers. A development-oriented organizational skills students program "School of Young Leader", which is educative complex, involving students in the activities of governments at all levels of structural and organizational Universities (group flow, faculty, institution, hostel, university) and operates on developed based on the legal provision.

Key words: *student government, organizational skills, pedagogical terms of organizational skills, methods of forming organizational skills, college students, future teachers.*

Постановка проблеми. Підвищення вимог до особистісно-професійної підготовки сучасних учителів потребує пошуку нових підходів і методичних шляхів формування лідерських якостей і організаторських здібностей студентів, удосконалення змісту навчально-виховного процесу у вищих педагогічних навчальних закладах, оптимізації форм і методів аудиторної та позааудиторної діяльності. Організаторські вміння майбутнього вчителя формуються не лише в навчально-виховному процесі педагогічного ЗВО, а й у суспільно-педагогічній діяльності. Однією з ефективних форм такої діяльності, важливим чинником особистісно-професійного розвитку майбутнього фахівця є студентське самоврядування, в процесі якого студенти з перших курсів залучаються у громадську роботу й одержують можливість розвивати лідерські якості та формувати організаторські вміння. Студентське самоврядування забезпечує інтеграцію індивідуальних, групових і колективних форм діяльності, передбачає активну участь у заходах громадсько-педагогічного спрямування, завдяки чому стимулює розвиток у студентів умінь партнерської взаємодії, планування та координації спільних дій, сприяє формуванню не тільки соціальної компетентності, а й важливих у контексті майбутньої професійної діяльності організаторських здібностей.

Аналіз педагогічної теорії та практики виховання студентів педагогічного ЗВО свідчить про наявність низки суперечностей, що зумовлюють актуальність дослідження проблеми формування організаторських здібностей майбутніх учителів засобами студентського самоврядування:

- між соціальним запитом на підготовку вчителів з високим рівнем сформованості організаторських здібностей і недостатньою теоретичною й практичною розробленістю цієї проблеми;

© Л.С. Бровчак, 2018

- між прагненням студентства як осередку ініціативи і творчості до суб'єктної активності як засобу самореалізації і загальною репродуктивною спрямованістю педагогічного процесу, за якого студенти виступають здебільшого в ролі об'єктів виховних впливів;

- між домінуючою спрямованістю педагогічного процесу на оволодіння студентами теоретичними засадами організаційно-управлінської діяльності і недостатністю можливостей для набуття практичного досвіду організаторської діяльності в освітньому просторі педагогічного ЗВО.

Аналіз попередніх досліджень. Свідченням важливості формування організаторських здібностей у студентів педагогічного ЗВО є значний інтерес до цієї проблематики з боку психологів і педагогів. Взаємозв'язок здібностей з вимогами й особливостями конкретної діяльності досліджували А. Батаршев, В. Зінченко, О. Єрахторіна, А. Ковальов, Б. Красовський, З. Курлянд, Г. Меднікова, Г. Мешко, А. Мороз, К. Потопа, С. Рубінштейн, А. Тюпня та ін. Різні аспекти організаторських здібностей у контексті проблем лідерства та керівництва діяльністю розглядали у своїх працях зарубіжні (Д. Хоманс, Р. Блейк, Д. Моутон та ін.) і вітчизняні (І. Бех, Р. Дорогих, О. Ілліна¸ О. Коберник, Р. Сопівник та ін.) науковці. Значення організаторських здібностей як передумови конструктивної взаємодії вчителя з учнями, батьками, колегами розглядалося в працях таких науковців, як С. Гончаренко, О. Невмержицька, Т. Новиченко, Є. Павлютенков, Т. Пономаренко, А. Карпова, О. Коротаєва, А. Макаренко, Н. Скотна, М. Обозов, Л.¸Уманський, В. Ягупов та ін. Проблематиці розвитку організаторських здібностей майбутніх учителів присвячені дослідження українських учених В. Андрущенко, Л. Кацової, Б. Красовського, Р. Кондратьєвої та ін.

Виклад основного матеріалу. Дослідження засвідчують, що організаторські здібності є важливою складовою і водночас чинником особистісно-професійного розвитку майбутніх учителів як у період професійної підготовки, так і на етапі самостійної професійної діяльності. На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень можна виокремити такі основні характеристики організаторських здібностей майбутніх учителів:

- організаторські здібності належать до структури педагогічних здібностей і мають комплексний характер, що відображає конвергенцію когнітивних, емоційно-особистісних і операційно-дійових складових;

- організаторські здібності майбутніх учителів, зберігаючи загальні структурні характеристики, мають низку специфічних ознак: за функцією – передбачають організацію діяльності самого суб'єкта, учнів та учнівських колективів, налагодження конструктивної міжособистісної взаємодії; за змістом – дають змогу майбутнім учителям надавати рішенню з керівництва учнями лаконічну, логічну, оптимальну, з педагогічного погляду, форму; доводити педагогічне рішення до учнів у чіткому, емоційно насиченому, вольовому і мобілізаційному стилі; чітко і правильно виконувати визначені нормативними документами функції, ритуали, зовнішні атрибути діяльності;

- організаторські здібності виступають критерієм професійного становлення і свідчать про здатність студентів діагностувати свій особистісний потенціал як суб'єктів педагогічної діяльності, інтегрувати загальногуманітарні, психолого-педагогічні і управлінські знання з метою вдосконалення професійної діяльності, розвивати вміння й навички педагогічного спілкування і впливу, що забезпечує успішну реалізацію організаторських функцій учителя.

На основі узагальнення різних підходів до визначення структури організаторських здібностей, ураховуючи особливості професійної діяльності вчителя та вимоги до його особистості, визначені в освітньо-професійній програмі підготовки та освітньо-кваліфікаційній характеристиці вчителя, нами виокремлено три складники в структурі організаторських здібностей студентів вищих педагогічних навчальних закладів: здібності самоорганізації, здібності організації діяльності, здібності організації міжособистісної взаємодії.

На основі аналізу змістових характеристик виокремлених складників нами визначено критерії сформованості організаторських здібностей майбутніх учителів (когнітивний, діяльнісний, особистісний), котрі конкретизовано в комплексі відповідних показників. Показниками *когнітивного критерію* сформованості організаторських здібностей майбутніх учителів є: комбінаторно-прогностичний тип мислення (ерудованість, варіативність, інтуїтивність, гнучкість і критичність мислення); знання способів самоорганізації; знання про особливості організаторської діяльності вчителя; знання про особливості розвитку міжособистісної взаємодії з учнями, групову динаміку, засади психологічної сумісності; знання про методи та прийоми впливу на особистість; знання особливостей педагогічного спілкування [5, 6].

Показниками *діяльнісного критерію* є комплекс організаторських умінь: самоаналізу результатів діяльності, самоконтролю, самовладання, раціонального розподілу власних сил, постановки завдань, планування роботи, прогнозування результатів прийнятих рішень, координації, інтегрування спільних зусиль, розподілу обов'язків, інструктування, контролю, критичної оцінки результатів взаємодії, передбачення відхилень і труднощів у роботі, попередження конфліктних ситуацій, оперативного прийняття рішень, імпровізації, комунікації, регулювання взаємовідносин з колективом [1, 8].

Особистісний критерій характеризується показниками, що відображають сформованість у майбутніх учителів важливих у контексті організаторської діяльності особистісних якостей: гуманістичної спрямованості,

емпатії, толерантності, альтруїзму, впевненості у собі, позитивної самооцінки, прагнення до лідерства, вольових якостей, відповідальності, працелюбності, рефлексивності, установки на самоосвіту [2, 7].

Урахування критеріїв і показників, узагальнення результатів констатувального етапу експериментального дослідження дало можливість визначити й описати три рівні сформованості організаторських здібностей майбутніх учителів: високий, середній, низький. Для студентів з *високим рівнем* (12,3 %) сформованості організаторських здібностей характерні такі особливості, як наявність системи знань з самоорганізації, широта і динамічність мислення, ерудованість, творча уява, виражений інтерес до організаторської діяльності, розуміння особливостей міжособистісної взаємодії з учнями та групової динаміки, володіння вміннями самоаналізу, самоконтролю, самовладання та оцінювання результатів педагогічної діяльності, координування та регулювання взаємовідносин з колективом, налагодження конструктивної взаємодії з учнями, включення їх в різні види діяльності.

Студенти з *середнім рівнем* (52,9 %) сформованості організаторських здібностей володіють комплексом знань щодо самоорганізації та організації діяльності учнів, проте вони недостатньо системні й узагальнені, виявляють загальну готовність до самоаналізу, самоконтролю, самовладання та оцінювання результатів власної діяльності, однак не завжди здатні застосовувати зазначені вміння в складних, неоднозначних ситуаціях, відчувають потребу в допомозі під час координування та регулювання відносин з учнями і учнівським колективом, володіють комунікативними вміннями й гуманістичною спрямованістю, але відчувають труднощі у виборі адекватних до ситуації способів педагогічного впливу, не завжди точно прогнозують можливі наслідки своїх дій, водночас виявляють інтерес до професійного самовдосконалення, відповідальність, альтруїзм, готовність до організації партнерської взаємодії.

Студенти з *низьким рівнем* (34,8 %) сформованості організаторських здібностей характеризуються поверховим розумінням змісту та особливостей педагогічного керівництва і самоорганізації, шаблонністю і недостатньою гнучкістю мислення, обмеженістю знань про закономірності міжособистісної взаємодії та групової динаміки в учнівському колективі, способи і прийоми впливу на особистість, ситуативно виявляють вміння самоаналізу, самоконтролю і саморегуляції, уникають самостійного прийняття рішень, рідко виявляють ініціативу, схильні перекладати відповідальність на інших, невпевнені в своїх силах, мають недостатньо розвинуті вольові якості, неадекватно оцінюють власну готовність до організаторської роботи і мають нестійку мотивацію професійного самовдосконалення.

За традиційної організації педагогічного процесу формування організаторських здібностей студентів відбувається уповільнено, стихійно, що робить актуальним пошук нових підходів і обґрунтування педагогічних умов цілеспрямованого формування готовності майбутніх учителів до реалізації організаторських функцій у школі. На наш погляд, значним потенціалом у цьому контексті володіє студентське самоврядування, можливості якого поки що мало використовуються у процесі формування особистості студентів педагогічних ЗВО.

У контексті формування організаторських здібностей майбутніх учителів важливе значення має забезпечення поетапного характеру організації різних форм позааудиторної виховної діяльності студентів. На *першому етапі* основна мета полягає в розвитку їхнього інтересу до організаторської діяльності, що відіграє суттєву мотивуючу роль як чинник активізації особистісно-професійного становлення майбутніх учителів. Результати спостережень дають змогу виокремити закономірну послідовність стадій розвитку інтересу студентів до організаторської діяльності: зацікавленість організаторською діяльністю → пізнання особливостей організаторської діяльності → стійкий інтерес до організаторської діяльності, що виявляється в конструктивній творчості. Загальними показниками конструктивної творчості студентів в організаторській діяльності є: варіативність, новизна, оригінальність організаційних рішень; уміння використовувати попередній досвід для створення нових проектів; активність і системний підхід до розв'язання завдань колективної роботи; позитивне емоційне ставлення до виконання завдань.

На *другому етапі* важливого значення набуває формування на базі стійкого інтересу ціннісного ставлення студентів до організаторської діяльності як засобу особистісно-професійної самореалізації. У цьому процесі також можна виокремити три послідовні стадії: 1) переоцінка цінностей та ідеалів, усвідомлення особистісного сенсу організаторської діяльності вчителя; 2) засвоєння цінностей організаторської діяльності під впливом авторитетних осіб (викладачів, наставників); 3) формування стійкого ціннісного ставлення до організаторської діяльності через участь у студентському самоврядуванні.

Головним завданням *третього етапу* формування організаторських здібностей майбутніх учителів є розвиток організаторських умінь, що доцільно здійснювати за такими стадіями: 1) поглиблення і розширення знань про особливості організаторської діяльності у педагогічному процесі загальноосвітньої школи; 2) порівняльний аналіз організаторської діяльності і визначення на цій основі її загальних характеристик та індивідуальних особливостей, що зумовлюють індивідуальний стиль організаторської активності майбутнього вчителя; 3) формування в студентів досвіду організаторської діяльності на основі включення в практичну

організаторську роботу в органах студентського самоврядування.

З метою використання розвивального потенціалу студентського самоврядування у процесі формування організаторських здібностей майбутніх учителів нами була розроблена програма «Школа молодого лідера», в основу якої покладено принципи: 1) вибору засобів підготовки з урахуванням вихідного рівня сформованості організаторських здібностей студентів; 2) забезпечення умов для реалізації кожним студентом його організаторських нахилів і задатків; 3) створення системи роботи, в якій органічно поєднуються теоретична та практична діяльність; 4) організація взаємодії зі студентами на засадах демократизму і діалогічності.

В основу методики формування в майбутніх педагогів організаторських здібностей покладено зміст, форми організації та методи, які використано в діяльності «Школи молодого лідера», що є освітньо-виховним комплексом, який залучає їх до різних сфер життєдіяльності студентської громади ВНЗ та включає всі його структурно-організаційні рівні: групу, потік, факультет, інститут, гуртожиток, вищий навчальний заклад; має різноманітні організаційні форми (старостат, студентський деканат, рада) та відповідне нормативно-правове регулювання. Процес формування організаторських здібностей майбутніх учителів за програмою «Школа молодого лідера» передбачає три напрями діяльності: роботу в студентському самоврядуванні з використанням різноманітних групових форм діяльності (рольові ігри, колективні творчі справи, проблемні обговорення, бесіди, тренінги); реалізацію завдань організаторської діяльності членів студентського самоврядування на рівні академічної групи, інституту (факультету) (дискусія, інструктаж, ділова гра); діяльність Ради студентського самоврядування університету (метод регламентування, самостійна організація справи, тренінги) [3, 4].

Педагогічна модель формування організаторських здібностей майбутніх учителів містить чотири блоки: мотиваційно-цільовий, змістовий, операційно-діяльнісний, оцінювально-результативний.

Висновки. Аналіз психологічної та педагогічної літератури та особливостей особистісно-професійного становлення майбутніх учителів, власний досвід роботи дали змогу визначити педагогічні умови формування організаторських здібностей у студентів педагогічних ВНЗ: поетапне включення студентів у різні види позааудиторної виховної діяльності; залучення студентів до організаторської діяльності за програмою «Школи молодого лідера», що сприяє набуттю професійно спрямованого індивідуального досвіду організаторської роботи; стимулювання самовдосконалення майбутніх учителів у процесі діяльності органів студентського самоврядування. Відповідно до обґрунтованих педагогічних умов розроблено методику розвитку організаторських здібностей студентів, що містить чотири блоки (мотиваційно-цільовий, змістовий, операційно-діяльнісний, оцінювально-результативний) і комплексно відображає мету, завдання, педагогічні умови, принципи, етапи, форми й методи формування організаторських здібностей майбутніх учителів.

Список використаних джерел:

1. Акімова О. В. Теоретико-методичні засади формування творчого мислення майбутнього вчителя в умовах університетської освіти : монографія / О. В. Акімова. – Вінниця : Балюк І. Б. , 2007. – 351 с.

2. Бех І.Д. Виховання особистості / І.Д. Бех.- К.: Либідь, 2003.- Т.І.- С.269; Т.2. - С. 245-273.

3. Бровчак Л. С. Шляхи розвитку студентського самоврядування /Л. С. Бровчак // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. // Збірник наукових праць. Випуск 8 / Редкол.: І. А. Зязюна (голова) та ін. – Київ-Вінниця: «Планер», 2005. – С.179-181.

4. Brovchak L. S. Pedagogical management as a constituent of the professional teachers training to organizational activities / L. S. Brovchak // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. наук. праць. – Випуск 40/ Редкол.: В. І. Шахов та ін. – Вінниця: ТОВ Нілан ЛТД, 2013. – С.144-148.

5. Вострокнутов С. И. Особенности организации самоуправления и общественной деятельности студентов в высшем учебном заведении/ С. И. Вострокнутов // Высшее образование сегодня. – 2008. – № 7. – С. 54-61.

6. Галузяк В.М. Педагогіка: Навчальний посібник / В.М. Галузяк, М.І. Сметанськаий, В.І. Шахов. – 5-е вид., випр. і доп. – Вінниця : Нілан ЛТД, 2011. – 400с.

7. Скотна Н. Форми і методи виховання навичок управлінської діяльності // Формування світоглядних позицій вчителя: методологія, методика, досвід. Колективна монографія. – Львів: Світ, 1992. – С. 117-130.

8. Холковська І.Л. Методика виховної роботи. / І.Л. Холковська Курс лекцій – Вінниця : ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 2006. – 194с.